

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:12

Vankilaan toimittaminen

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2002:12

Vankilaan toimittaminen

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2002

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-075-X
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä 11.6.2002

Tekijät Vankilaan toimittamis -työryhmä Apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen, puheenjohtaja Hallitussihteeri Anne Hartoneva, sihteeri		Julkaisun laji Mietintö	
		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
		Toimielimen asettamispäivä 10.1.2002	
Julkaisun nimi Vankilaan toimittaminen			
Julkaisun osat - luovutuskirje - luonnos hallituksen esitykseksi Eduskunnalle vankilaan toimittamissäännösten muuttamisesta			
Tiivistelmä <p>Työryhmä ehdottaa, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen vähintään kahdeksi vuodeksi tuomitut vangittaisiin nykyistä useammin. Vangitsemisilla estettäisiin rangaistusten täytäntöönpanon vältteleminen näissä tapauksissa. Vangitseminen olisi pääsääntö aina, kun tuomio on vähintään kolme vuotta ja silloin, kun tuomio on vähintään kaksi vuotta ja on syytä epäillä tuomitun pakenevan tai karttavan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Kohtuuttoman vangitsemisen kielto rajoittaisi vangitsemista, kuten nykyisinkin.</p> <p>Täytäntöönpanon välttelemistä vaikeutettaisiin myös sillä, että poliisin ulosottomiehille annettavasta virka-avusta otettaisiin nimenomainen säännös lakiin. Ulosottomiehille annettaisiin myös tuomitun kiinniotto-oikeus. Edelleen ehdotetaan, että tuomitun passin peruuttamisen menettelyä tehostettaisiin niin, että passi aina peruutettaisiin etsintäkuulutuksen antamisen yhteydessä.</p> <p>Täytäntöönpanon lykkäyssäännöksiä muuttamalla työryhmä haluaisi siirtää lykkäysten painopistettä edelleen alle puolen vuoden pituisten lykkäysten suuntaan. Kielteisten lykkäyspäätösten alistamisesta rikosseuraamusvirastolle luovutettaisiin. Muilta osin vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävät ehdotetaan säilytettäväksi nykyisillä viranomaisilla.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) Vankeus, rangaistusten täytäntöönpano, täytäntöönpanon lykkäminen, pakkokeinolaki, tuomitun vangitseminen			
Muut tiedot Yhdyshenkilöt oikeusministeriössä Jarmo Littunen, Timo Heikkinen ja Anne Hartoneva			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:12		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-075-X
Kokonaissivumäärä 32	Kieli Suomi	Hinta	Luottamuksellisuus Julkinen
Jakaja Oikeusministeriö, kriminaalipoliittinen osasto		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET Utgivningsdatum 11.6.2002

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen om överförande till fängelse Biträdande avdelningschef Jarmo Littunen, ordförande Regeringssekreterare Anne Hartoneva, sekreterare		Typ av publikation Betänkande	
		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 10.1.2002	
Publikation (även den finska titeln) Överförande till fängelse			
Publikationens delar <ul style="list-style-type: none"> - överlåtelsebrev - utkast till regeringsproposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av bestämmelserna om överförande till fängelse 			
<p>Referat</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att de som ovillkorligt dömts till fängelse på minst två år skall mera frekvent än i dagens läge gripas. Genom gripande skall man kunna förhindra att den dömda i sådana fall drar sig undan straffverkställighet. Gripande skall alltid vara huvudregeln när domen är minst tre år och när domen är minst två år och det finns orsak att misstänka att den dömda kommer att fly eller undvika straffverkställighet. Ett förbud mot oskäligt gripande skall, som i dagens läge, begränsa gripandet.</p> <p>Undvikande av verkställighet skall också försvåras genom att en uttrycklig bestämmelse om handräckning av polisen till utskökningsmyndigheterna skall fogas till lagen. Utmätningmännen skall också få rätt att gripa dömda personer. Vidare föreslås det att förfarandet vid återkallande av dömda personers pass skall göras effektivare så att ett pass alltid skall återkallas i samband med efterlysning.</p> <p>Genom att ändra bestämmelserna om senareläggning av verkställighet önskar arbetsgruppen vidare överföra tyngdpunkten av uppskov i riktning mot uppskov på under ett halvt år. Man skall upphöra med att överföra negativa beslut om uppskov till brottsförklaringsverket. Uppgifterna vid verkställighet av fängels estraff skall i övrigt enligt förslaget bevaras hos nuvarande myndigheter.</p>			
Nyckelord Fängelse, straffverkställighet, uppskov med verkställighet, tvångsmedelslagen, gripande av dömda personer			
Övriga uppgifter Kontaktpersoner i justitieministeriet Jarmo Littunen, Timo Heikkinen och Anne Hartoneva			
Seriens namn och nummer Utlåtanden och utredningar av justitieministeriet, 2002:12		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-075-X
Sidoantal 32	Språk Finska	Pris	Sekretessgrad Offentlig
Distribution Justitieministeriet, kriminalpolitiska avdelningen		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 10.1.2002 työryhmän, jonka tuli selvittää sitä, miten järjestelmää, jossa vankeuteen tuomitut toimitetaan vankilaan, ja siihen sisältyvää päätöksentekoa täytäntöönpanon lykkäämisessä voitaisiin kehittää. Työryhmän tuli myös selvittää vapaudessa suoritettavien rangaistusten täytäntöönpanon kehittämistarvetta.

Työryhmän tuli työssään ottaa huomioon vankeusrangaistuskomitean ehdotukset vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämisestä. Erityisesti työryhmän oli arvioitava vankeinhoitolaitoksen sijoittajayksiköiden roolia vankeuteen toimittamisessa ja täytäntöönpanon lykkäämisessä. Lisäksi työryhmän tuli arvioida, miten yleisen nimismiesjärjestelmän lakkauttaminen ja kriminaalihuollon muuttuminen viranomaistoiminnaksi ovat vaikuttaneet siihen, millä viranomaisilla on parhaat edellytykset vastata vankilaan toimittamisesta. Edelleen työryhmän tuli selvittää, miten vankeusrangaistuksen tarkoituksellinen vältteleminen voidaan nykyistä paremmin tunnistaa ja välttää.

Työryhmän tuli myös arvioida, miten rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvää tiedonvälitystä oikeus- ja poliisiviranomaisten välillä voidaan sekä käytännön toimin että normiuudistuksin kehittää.

Työryhmän tuli laatia ehdotuksensa 31.5.2002 mennessä.

Työryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta ja jäseniksi kriminaalihuoltojohtaja Tuula Asikainen kriminaalihuoltolaitoksesta, komisario Jukka Mäkelä Helsingin poliisilaitokselta, ulosottojohtaja Timo Heikkinen oikeusministeriön oikeushallinto-osastolta, kihlakunnansyyttäjä Ari-Pekka Koivisto Vantaan kihlakunnanvirastosta, johtaja Paavo Siltanen rikosseuraamusvirastosta sekä kihlakunnanvouti Juhani Toukola Helsingin ulosottovirastosta. Työryhmän sihteeriksi määrättiin hallitussihteeri Anne Hartoneva oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta.

Työryhmä on pitänyt kahdeksan kokousta.

Saatuana työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittaen ehdotuksensa oikeusministeriölle.

Helsingissä 11 päivänä kesäkuuta 2002

Jarmo Littunen

Tuula Asikainen

Jukka Mäkelä

Timo Heikkinen

Ari-Pekka Koivisto

Paavo Siltanen

Juhani Toukola

Anne Hartoneva

SISÄLTÖ

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	11
YLEISPERUSTELUT	12
Nykytila	12
1.1. Lainsäädäntö ja käytäntö	12
Täytäntöönpanomenettely	12
Tuomitun vangitsemista koskevat säännökset	13
Tuomitun vangitsemista koskeva käytäntö	13
Virka-apu ja kiinniotto-oikeus	14
Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskevat säännökset	14
Lykkäämiskäytäntö	16
1.2. Nykytilan arviointi	17
Vankeusrangaistuksen viivytyksetön täytäntöönpano	17
Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon	18
Virka-apu ja kiinniotto-oikeus	19
Vankilaan toimittamisorganisaatio	19
Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon käynnistäminen	21
Alistusmenettely ja muutoksenhaku	21
2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	22
3. Esityksen vaikutukset	23
3.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset	23
3.2. Vaikutukset rikollisuuteen	23
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	24
1. Lakiehdotusten perustelut	24
1.1. Pakkokeinolaki	24
1 luvun 26 §. Tuomitun vangitseminen	24
1.2. Vankeuslaki	24
2 §. Virka-apu ja kiinniotto-oikeus	24
3 §. Täytäntöönpanon lykkääminen terveydellisistä syistä	25
4 §. Täytäntöönpanon lykkääminen muista kuin terveydellisistä syistä	26
5 §. Lykkäyksen myöntäjä	27
6 §. Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon	28
2. Voimaantulo	28
LAKIEHDOTUKSET	28
1. Laki pakkokeinolain muuttamisesta	28
1 luku 26 §. Tuomitun vangitseminen	28
2. Vankeuslaki	29
2. luku Täytäntöönpanon aloittaminen	29
2 §. Virka-apu ja kiinniotto-oikeus	29
3 §. Täytäntöönpanon lykkääminen terveydellisistä syistä	29
4 §. Täytäntöönpanon lykkääminen muista kuin terveydellisistä syistä	30
5 §. Lykkäyksen myöntäjä	30
6 §. Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon	30

Hallituksen esitys Eduskunnalle vankilaan toimittamissäännösten muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi pakkokeinolakia ja kaavailtua vankeuslakia siten, että vankeusrangaistuksen tarkoituksellista välttelemistä kyettäisiin ehkäisemään ja että vankeusrangaistukseen tuomitun henkilön vankilaan toimittamista ja siihen liittyvää täytäntöönpanon lykkäämisjärjestelmää voitaisiin tehostaa.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tarkoituksellisen välttelemisen ehkäisemiseksi pakkokeinolain tuomitun vangitsemista koskevaa säännöstä ehdotetaan muutettavaksi. Yli kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen tuomittu henkilö olisi pääsäännön mukaan vangittava, vaikkei tiedossa olisikaan erityistä pakenemisen tai täytäntöönpanon karttamisen taikka rikollisen toiminnan jatkamisen vaaraa. Yli kahden vuoden mutta enintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen tuomittu olisi pääsäännön mukaan vangittava, jos on syytä epäillä, että hän lähtee pakoon tai muuten karttaa täytäntöönpanoa. Nykyisen vähintään kahden vuoden pituisia rangaistuksia koskevan vangitsemissäännöksen soveltamisalaa rajoitettaisiin siltä osin, kuin ehdotettu kolmea vuotta pidempiä rangaistuksia koskeva säännös tekisi voimassa olevan säännöksen soveltamisen tarpeettomaksi. Muuten nykyiset vangitsemisedellytykset säilytettäisiin entisellään. Niin ikään pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:n mukainen kohtuuttoman vangitsemisen kieltö säilyisi nykyisellään. Se rajoittaisi myös ehdotettujen lähtökohtaisesti pakollista vangitsemista merkitsevien säännösten soveltamista.

Esityksen mukaan enintään puolen vuoden pituisten täytäntöönpanon lykkäysten myöntämisedellytyksiä hieman lievennettäisiin. Lykkäyksen myöntäminen edellyttäisi kuitenkin, että lykkäyksellä tosiasiallisesti kyetään olennaisesti vähentämään välittömästi tapahtuvasta täytäntöönpanosta aiheutuvia menetyksiä ja vaikeuksia. Lykkäyksen saaminen puolta vuotta pidemmäksi ajaksi edellyttäisi poikkeuksellisia syitä. Edellä mainitut muutokset koskisivat muilla kuin terveydellisillä perusteilla haettavia lykkäyksiä. Tuomitun terveydentilaa koskevan lykkäyksen perusteet säilytettäisiin lähes entisenlaisina.

Täytäntöönpanon lykkäämistoimivaltaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että muista kuin terveydellisistä syistä myönnettävät lykkäykset olisivat kaikki ulosottomiehen toimivallassa. Terveydellisin syin haetut lykkäykset ratkaisisi edelleen rikosseuraamusvirasto. Esityksen mukaan luovuttaisiin menettelystä, jossa ulosottomies alistaa tietyt lykkäyspäätöksensä rikosseuraamusviraston vahvistettaviksi.

Esityksen mukaan kaikilla lykkäyshakemuksilla ei enää olisi täytäntöönpanon estävää vaikutusta; tämä vaikutus olisi suoraan vain ensimmäisellä hakemuksella. Muiden lykkäyshakemusten osalta toimivaltainen lykkäyksen myöntäjä ratkaisisi, estääkö hakemus täytäntöönpanon.

Tuomitun vankilaan toimittamista koskevat tehtävät ehdotetaan säilytettäväksi ulosottolaitoksella. Ulosottolaitos vastaisi edelleen yhdyskuntapalvelun ja kriminaalihuoltolaitos nuorisorangaistuksen täytäntöönpantavaksi toimittamisesta.

Vankeuslakiin otettaisiin säännös ulosottomiehen oikeudesta saada poliisilta virka-apua vankilaan toimittamistehtävässä. Lisäksi ulosottomiehelle annettaisiin jokamiehen kiinniotto-oikeutta vastaava oikeus pidätellä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ilmeisesti karttavaa tuomittua, kunnes poliisi saapuu paikalle.

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Täytäntöönpanomenettely

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanomenettelyä koskevat säännökset ovat vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (447/1975). Asetus sisältää yksityiskohtaiset säännökset tuomioistuimen tuomitseman vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamisen edellyttämistä toimenpiteistä. Asetuksen 8 §:n mukaan saatuaan täytäntöönpanokirjan maistraatin tai nimismiehen (nykyään ulosottomiehen, asetuksen teksti on päiväämättä) on toimitettava tuomittu suorittamaan rangaistustaan. Täytäntöönpanokirja tai sen jäljennös on lähetettävä asianomaisen rangaistuslaitoksen johtajalle. Jos tuomittu haluaa itse ilmoittautua rangaistuslaitokseen, eikä ole syytä otaksua, että hän sen laiminlyö, ulosottomiehen tulee antaa siihen lupa ja määrätä ilmoittautumispäivä. Asiasta on ilmoitettava rangaistuslaitoksen johtajalle. Asetuksen 10 §:n mukaan ulosottomiehen on keskeytettävä täytäntöönpanotoimet saatuaan tiedon siitä, että tuomittu on hakenut täytäntöönpanon lykkäystä. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanosta annettu asetus on monilta osiltaan vanhentunut. Oikeusministeriössä valmistellaan asetuksen muuttamista vastaamaan nykyistä täytäntöönpanoorganisaatiota.

Käytännössä säännönmukainen menettely vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa on seuraava. Tuomioistuin toimittaa täytäntöönpanokelpoisen tuomion täytäntöönpanoasiakirjat vapauteen kohdistuvien rangaistusten täytäntöönpanon keskushallintoviranomaisena toimivalle oikeusministeriön alaiselle rikosseuraamusvirastolle. Rikosseuraamusvirasto puolestaan toimittaa täytäntöönpanoasiakirjat tuomitun asuinpaikkakunnan ulosottomiehelle. Tämä kutsuu vapaana olevan tuomitun luokseen ja ilmoittaa tälle, mihin vankilaan ja milloin tämän tulee ilmoittautua. Vuonna 2001 tehdyn otospohjaisen selvityksen mukaan selvästi yli puolessa tapauksista tuomittu ilmoittautuu vankilaan itse. Jos ulosottomies ei tavoita tuomittua tai tuomittu ei ilmoittaudu vankilaan määrättyä aikana, rikosseuraamusvirasto pyytää keskusrikospoliisia etsintäkuuluttamaan tuomitun. Etsintäkuulutetun toimittaa vankilaan poliisi. Edellä mainitun selvityksen mukaan etsintäkuulutuksen kautta vankilaan toimitettujen osuus on koko maassa noin kolmannes ja Helsingissä noin 60 % tuomituista. Noin neljäsosa vankeusrangaistukseen tuomituista pidetään vangittuina tai määrätään vangittaviksi vankeuteen tuomittaessa. Tällöin tuomioistuin passittaa tuomitun vankilaan ja rikosseuraamusvirasto toimittaa täytäntöönpanomääräyksen suoraan vankilaan ilman, että ulosottomies osallistuu asian käsittelyyn.

Alioikeuden tuomion julistamisen jälkeen tuomion jälkeen on mahdollista seitsemän päivän kuluessa ilmoittaa tyytymättömyyttä tuomioon. Valitus on tehtävä 30 päivässä tuomion julistamisesta. Jos

asiasta ei ole valitettu, tuomioistuimen tulee lähettää tuomiota koskeva päätösilmoitus oikeusministeriöön tuomion julistamista seuraavan kuukauden 15 päivään mennessä. Päätösilmoitukset siirtyvät oikeusrekisterikeskuksen tuomiolauselmajärjestelmästä rikosseuraamusvirastoon, josta päätös lähetetään tuomitun kotipaikkakunnan mukaan määräytyvälle paikalliselle ulosottomiehelle. Noin viikon kuluessa päätöksen saapumisesta ulosottomies kutsuu tuomitun keskustelemaan täytäntöönpanon aloittamisesta. Useimmissa tapauksissa ulosottomies sopii tuomitun kanssa, että tämä ilmoittautuu vankilaan parin viikon kuluessa. Sovittavan ajankohdan pituuden osalta ulosottomiehet noudattavat joustavaa käytäntöä siten, että tuomittu lyhyen ajan kuluessa saa hoidettua asioitaan ennen vankilaan menoa. Tässä menettelyssä on paikkakunnittaisia eroja siten, että eräät ulosottomiehet käsittelevät lyhyitäkin asioiden järjestelyaikoja lykkäysasioina, kun toiset puolestaan suoraan määräävät vankilaan ilmoittautumispäivän useamman viikon päähän käsittelemättä asiaa lykkäysmenettelyssä.

Ulosottomiehen toimintavelvollisuus tuomitun vankilaan toimittamisessa päättyy, jos täytäntöönpanoasiakirjat palautetaan rikosseuraamusvirastolle täytäntöönpanoa kohdanneen esteen vuoksi.

Tuomitun vangitsemista koskevat säännökset

Pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 26 §:ssä on säännös tuomitun vangitsemisesta. Sen mukaan tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna kolmella eri perusteella. Ensimmäisen perusteen mukaan vangitseminen on mahdollista, jos tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Toisen perusteen mukaan tuomioistuin saa määrätä tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta mutta vähintään yksi vuosi vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa taikka jatkaa rikollista toimintaa. Kolmannen perusteen mukaan vangitseminen on mahdollista, jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuosi vankeutta, ja jos tuomitulla ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa, taikka hänet on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:ssä on kohtuuttoman vangitsemisen kielto: ketään ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi olisi kohtuutonta.

Tuomitun vangitsemiskäytäntö

Tuomitun vangitsemisessä mainitusta käytännöstä ei ole saatavilla koottua tietoa. Syyttäjiltä saadun tiedon mukaan vähintään kahden vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen huumausainerikoksesta tuomittu henkilö vangitaan lähes aina. Sen sijaan esimerkiksi talousrikoksista tuomitut henkilöt eivät juurikaan joudu vangituiksi, ellei kyse ole useiden vuosien mittaisesta vankeusrangaistuksesta.

Tietoja on myös tuomitun vangitsemisesta yksittäisissä talousrikosoikeudenkäynteissä. Seuraavassa esitettäviä vangitsematta jättämisperusteita tuomioistuimet ovat käyttäneet osin itsenäisinä, osin muiden perusteiden ohella. Yli kahden vuoden mittaisiin vankeusrangaistuksiin tuomitut henkilöt on alioikeuksissa jätetty vangitsematta muun muassa kohtuuttomuusperusteella, siksi, että esitut-

kinta oli kestänyt pitkään, siksi, että tuomittu oli ollut vapaana kauan ja ollut saapuvilla koko tuomioistuinkäsittelyn ajan. Vangitsemista on myös jätetty vaatimattakin esimerkiksi tapauksessa, joka sisälsi vaikeahkoja oikeuskysymyksiä ja jossa syyttäjä ei uskonut tuomion olevan yli kaksi vuotta vankeutta.

Osan eroista vangitsemiskäytännössä selittää vangitseminen jo rikosprosessin kuluessa: törkeästä huumausainerikoksesta tai väkivaltarikoksista syytetyt vangitaan usein jo oikeudenkäynnin ajaksi. Sen sijaan talousrikoksesta syytetty vastaa yleensä vapaalta. Huumausainerikokset saadaan myös keskimäärin nopeammin käsitellyiksi tuomioistuimissa kuin talousrikokset. Myös rikosten jatkamisen vaara on usein huumausainerikoksiin ja väkivaltarikoksiin syyllistyneillä selvempi kuin talousrikoksiin syyllistyneillä.

Pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:ssä mainitaan seikkoja, joiden perusteella tuomitun vangitsemisen kohtuullisuutta tulisi arvioida. Asian laadun ja tuomitun iän lisäksi tulisi ottaa huomioon tuomitun muut henkilökohtaiset olot. Oikeuskirjallisuudessa vangitsemisen kohtuuttomuutta harkittaessa kysymykseen tulevana henkilökohtaisena olona mainitaan tuomitun terveydentila. Niin ikään oikeuskirjallisuudessa on todettu, että tuomitun ikä tulee ottaa huomioon erityisesti silloin, kun hän on alle 18-vuotias. Tällöin vangitseminen ei olisi ilman painavia syitä mahdollista.

Virka-apu ja kiinniotto-oikeus

Poliisilain (493/1995) 40 §:n 1 momentin mukaan poliisin on annettava pyynnöstä virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Ulosottomiehelle ei ole säädetty oikeutta virka-apuun vankilaan toimittamistehtävässä. Virka-apua tarvitaan silloin, kun tuomittu ei ole itse halukas ilmoittautumaan vankilaan, häntä ei ole etsintäkuulutettu, mutta hänet voitaisiin helposti ottaa kiinni. Selvän säännöksen puuttuessa virka-apu on joskus jäänyt saamatta.

Ulosottomiehellä ei ole nykyisten säännösten mukaan oikeutta poliisin paikalle tuloa odotettaessa pidätellä täytäntöönpanoa karttavaa tuomittua, jota ei ole etsintäkuulutettu. Pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ssä säännelty jokamiehen kiinniotto-oikeus ei ulotu tällaisiin tilanteisiin. Sen sijaan siviiliprosessuaalisessa pakkotäytäntöönpanossa ulosottomiehelle on ulosottolain 3 luvun 30 §:ssä säädetty voimakeinojen käyttöoikeus.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskevat säännökset

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskevat säännökset ovat rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL, 39/1889) 2 luvussa. Luvun 1 b §:n 1 momentti sisältää säännöksen terveydellisin syin myönnettävästä lykkäyksestä. Säännöksen mukaan jos tuomittu on vakavan sairauden tai vaikean vamman takia sellaisessa tilassa, että hänen hoitonsa vaarantuisi rangaistuslaitokseen toimittamisesta, taikka mielisairas, rikosseuraamusviraston on lykättävä rangaistuksen täytäntöönpanon aloittaminen, kunnes tuomittu on toipunut. Pykälä ei siis jätä harkintavalttaa, vaan lykkäys on myönnettävä, jos tuomitun todetaan olevan pykälän tarkoittamalla tavalla sairas.

Tuomitun terveydentilaan liittyvää täytäntöönpanon lykkäämistä perusteltiin (HE 95/1970 vp) sillä, että rangaistuslaitokseen toimittaminen saattaisi vaikuttaa vahingollisesti tuomitun terveydentilaan. Mielisairas ei olisi tilansa vuoksi rangaistuslaitoskelpoinen: häntä ei voitaisi saattaa normaalin vankilajärjestyksen alaisuuteen ja hänen käsityksensä täytäntöönpanosta saattaisi olla vajavainen. Samat perusteet ulottuvat eräissä tapauksissa muullakin tavoin sairaisiin ja vammautuneisiin. Lyk-

kääminen edellyttää muun kuin mielisairauden osalta sairauden vakavuutta tai vamman vaikeutta. Sen lisäksi tuomitun tulee olla sellaisessa tilassa, että hänen hoitonsa vaarantuisi rangaistuslaitokseen toimittamisesta. Jos sairaus ei ole vaikea tai vamma vakava, mutta tuomitun saaman hoidon loppuun saattaminen on tärkeää, lykkäystä voidaan myöntää 1 c §:n nojalla. Sekä yleisen että tuomitun edun vuoksi rangaistuslaitokseen toimittamista koskeva kieltäminen on ehdoton ja otettava viran puolesta huomioon. Tuomitun henkilökohtaiselle käsitykselle asiasta ei anneta merkitystä.

Raskaana olevalle naiselle voidaan RTL:n 2 luvun 1 b §:n 4 momentin mukaan myöntää lykkäystä, kunnes hän on toipunut synnytyksestä.

RTL:n 2 luvun 1 c §:n 1 momentissa säädetään muista kuin terveydellisistä syistä myönnettävästä lykkäyksestä. Mainitun lainkohdan mukaan tuomitulle on hakemuksesta tai hänen suostumuksestaan myönnettävä lykkäystä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon, jos rangaistuksen välittömästi tapahtuva täytäntöönpano aiheuttaisi poikkeuksellisia ja huomattavia menetyksiä tai vaikeuksia tuomitulle, hänen perheelleen tai työnantajalleen taikka yhteiskunnalle. Lykkäystä ei saa myöntää, jos tuomittu on asian vuoksi vangittuna tai on perusteltua aihetta olettaa hänen pakoilevan täytäntöönpanoa taikka jos rangaistuksen välitöntä täytäntöönpanoa puoltavat näkökohdat ovat haittoihin verrattuina olennaisesti merkittävämmät. Tätä lainkohtaa säädettyäessä todettiin muun muassa, että säännöksen tarkoituksena on vähentää rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyviä haitallisia vaikutuksia.

Täytäntöönpanon lykkäämistä onkin pidettävä poikkeuksellisenä toimenpiteenä. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon liittyy sinänsä merkittäviä haittavaikutuksia tuomitulle eikä niitä voida täytäntöönpanon lykkäämisellä poistaa. Välittömästä täytäntöönpanosta aiheutuvan haittavaikutuksen on oltava sekä poikkeuksellinen että huomattava. Haittavaikutusten poikkeuksellisuutta ja huomattavuutta ei kuitenkaan voida pitää riittävinä perusteina täytäntöönpanon aloittamisen lykkäämiselle, jos merkittävämmät näkökohdat puoltavat välitöntä täytäntöönpanoa. Huomioon tulee ottaa myös yleisestävät näkökohdat. Epätietoisissa tapauksissa olisi päädyttävä tuomitulle edullisempaan lopputulokseen. Sen vuoksi välitöntä täytäntöönpanoa puoltavien näkökohtien on oltava olennaisesti merkittävämmät kuin täytäntöönpanon aloittamisesta koituvat haittavaikutukset. Lykkäysedellytysten täytyessä lykkäys on myönnettävä.

RTL:n 2 luvun 1 c §:n 2 momentissa on säännös lykkäyksen peruuttamisesta: täytäntöönpanon lykkäys on peruutettava, jos sen myöntämisen jälkeen ilmenee paon vaara tai jos lykkäyksen edellytyksiä ei muutoin enää ole olemassa. Lykkäyksen peruutuksesta päättää lykkäyksen myöntänyt viranomainen.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskeva toimivalta on säännelty RTL:n 2 luvun 1 d §:ssä. Tässä yhteydessä ei käsitellä sakon muuntorangaistuksen suorittamisen lykkäämistä. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan enintään yhden vuoden lykkäyksen rangaistuksen täytäntöönpanoon 1 c §:ssä tarkoitetuilla perusteilla myöntää täytäntöönpanoviranomaisena toimiva ulosottomies. Aika lasketaan siitä, kun täytäntöönpanokirja on saapunut ulosottomiehelle. Rikosseuraamusvirasto voi 1 c §:ssä tarkoitetuilla perusteilla edelleen lykätä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aloittamista enintään yhdellä vuodella kerrallaan, jos se on yleisen edun mukaista.

Jos ulosottomies ei myönnä lykkäystä täytäntöönpanoon, tulee kielteinen päätös 1 d §:n 3 momentin mukaan välittömästi alistaa rikosseuraamusviraston ratkaistavaksi. Alistaa tulee myös sellainen päätös, jolla on myönnetty anottua lyhyempi, alle kolmen kuukauden lykkäys. Oikeusministeriö antaa tarkemmat ohjeet alistusmenettelystä. Kielteistä päätöstä ei kuitenkaan alisteta, jos lykkäyksen hakija ei pyynnöstä huolimatta ole esittänyt selvitystä hakemuksessa mainitsemistaan perusteista, jos

lykkäyshakemuksessa mainitut perusteet ovat ilmeisen totuudenvastaisia, jos hakija on syyllistynyt uusiin rikoksiin tai on perusteltua aihetta olettaa hänen pakoilevan täytäntöönpanoa, jos hakija on asian vuoksi vangittuna tai jos rikosseuraamusvirasto on muusta perustellusta syystä päättänyt, ettei vankeusrangaistuksen lykkäyshakemusta koskevia päätöksiä tarvitse alistaa. Pykälän 4 momentissa on valituskielto: rangaistuksen täytäntöönpanon lykkäystä tai lykkäyksen peruuttamista koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Lykkäämiskäytäntö

Vuonna 2000 ulosottopiireissä käsiteltiin yhteensä 1 253 lykkäyshakemusta. Näistä 766 tapauksessa lykkäystä myönnettiin. Myönnettyistä lykkäyksistä hieman alle puolet (369 kappaletta) oli pituudeltaan enintään kolme kuukautta. Rikosseuraamusvirastoa edeltäneelle oikeusministeriön vankeinhoito-osastolle alistettiin vuonna 2000 yhteensä 397 lykkäyshakemusta. Vankeinhoito-osasto vahvisti ulosottoviranomaisten tekemät päätökset yhtä päätöstä lukuun ottamatta. Ulosottoviranomaiset peruuttivat 28 myönnettyä lykkäystä.

Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston toimivallassa olleiden lykkäyshakemusten lukumäärä on lisääntynyt jonkin verran kolmen viime vuoden aikana. Myös myönnettyjen lykkäysten määrät ovat kasvaneet. Erityisesti ovat lisääntyneet terveydellisin syin haetut ja myönnetyt lykkäykset. Alla olevasta taulukosta nähdään vankeinhoito-osaston (1.8.2001 alkaen rikosseuraamusviraston) ratkaisemien lykkäysasioiden määrät vuosina 1999 – 2001.

Vuosi	1999	2000	2001
Kaikki hakemukset			
Rangaistuksen täytäntöönpanoa lykättiin	104	120	179
Rangaistuksen täytäntöönpanoa ei lykätty	604	634	603
Lykkäyshakemus ei aiheuttanut toimenpiteitä	8	11	12
Yhteensä	716	765	794
Vaholle alistetut			
Vahvistettu myönteinen päätös	26	28	40
Vahvistettu kielteinen päätös	382	436	386
Kumottu ulosottoviranomaisen kielteinen päätös	1	1	1
Terveydellisin syin haetut lykkäykset			
Myönteisiä päätöksiä	71	87	134
Kielteisiä päätöksiä	174	157	168
Lykkäyksen pituuden vuoksi Vahon toimivallassa olleet			
Myönteisiä päätöksiä	6	4	4
Kielteisiä päätöksiä	48	41	44
Muut lykkäysasioissa tehdyt päätökset			
Ei antanut aihetta toimenpiteisiin	5	7	12
Jätettiin tutkimatta	1	1	1
Peruutettiin myönnetty lykkäys	2	3	4

Yhteensä	716	765	794

Lykkäyshakemusten määrä on syytä suhteuttaa kaikkiin oikeusministeriön tuomiorekisteriin tulleisiin vankeusrangaistuksiin. Rekisteriin tuli yhteensä 11 991 tuomiota vuonna 1999, 12 980 tuomiota vuonna 2000 ja 13 684 tuomiota vuonna 2001. Rangaistusta alkoi suorittaa 4 249 tuomittua vuonna 1999, 4 893 vuonna 2000 ja 4 276 vuonna 2001. Tuomioiden suuri määrä aloittamisiin verrattuna johtuu siitä, että samalla henkilöllä on monesti useita rangaistuksia täytäntöön pantavina.

1.2. Nykytilan arviointi

Vankeusrangaistuksen viivytyksetön täytäntöönpano

Lähtökohtana on, että vankeusrangaistukset pannaan täytäntöön mahdollisimman pian niiden tultua täytäntöönpanokelpoisiksi. Useimmissa tapauksissa on sekä tuomitun että yhteiskunnan edun mukaista, ettei rikoksen tekemisen ja rangaistuksen suorittamisen välinen aika aiheuttomasti veny. Käytännössä sekä esitutkinta että asian käsittely tuomioistuineläytöksessä kestää yleensä niin kauan, ettei rangaistuksen tultua täytäntöönpanokelpoiseksi täytäntöönpanon viivyttämiseen tai lykkäämiseen useinkaan ole perusteita. Lyhimmilläänkin rikosprosessi rikosilmoituksesta alioikeuden tuomi-oon kestää tyypillisesti pari kuukautta. Pisimmillään, talousrikoksissa keskimääräinen kokonaiskest-oto on 500-600 päivää. Luku on saatu yhdistämällä koko maan poliisi- ja tuomioistuintilastoja. Toi-saalta tiedetään, että Helsingissä tlaousrikosten pelkän esitutkinnan kesto oli vuonna 2001 keski-määrin 530 päivää. Vankilaan toimittamisjärjestelmän tehokkuutta arvioitaessa vankeusrangaistuk-sen täytäntöönpanon lykkäämisen merkitys tuleekin suhteuttaa rikoksen tutkintaan sekä syytehar-kintaan ja tuomitsemiseen kuluvaan aikaan.

Pakoilu- ja karttamisaltiiksi todetut tuomitut vangitaan yleensä viimeistään oikeudenkäynnissä, joten vankeusrangaistuksen tarkoituksellinen vältteleminen on harvinaista. Kuitenkin ne yksittäiset-kin tapaukset, joissa vältteleminen onnistuu, heikentävät rangaistusjärjestelmän uskottavuutta. Vaikka tällaiset tapaukset ovatkin harvinaisia, niiden vuoksi saatetaan asettaa sinänsä hyvin toimi-van järjestelmän tehokkuus ja tasapuolisuus kyseenalaiseksi.

Täytäntöönpanon välttelemisen syy on lähinnä siinä, että pitkäänkään vankeusrangaistukseen tuo-mittuja ei tuomion antamisen jälkeen vangita. Tuomituille tarjoutuu tästä syystä esimerkiksi mah-dollisuus lähteä maasta. Erityisesti vältteleminen on mahdollista niissä tapauksissa, joissa vasta ho-vioikeus tuomitsee ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Täällöinhän tuomitun vangitsemiseen ennen hovioikeuden päätöstä ei välttämättä missään prosessin vaiheessa ole perusteita. Yksi julkisuuteen noussut täytäntöönpanon välttelemistapaus oli juuri tällainen, jossa alioikeus oli ensin tuominnut vastaajan ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tällaista – onneksi harvinaista – pakoilutapausta var-ten on vaikea luoda keinoa, jolla täytäntöönpanon suunnitelmallinen vältteleminen voitaisiin estää. Täytäntöönpanon vältteleminen voi olla mahdollista myös silloin, kun tuomio annetaan alioikeudes-sa kansliatuomiona. Varsinkin vapaana olevan vastaajan vangitsemisen kynnyks voi olla tavallista korkeampi siinä vaiheessa, kun tuomioistuin ryhtyy harkitsemaan kansliatuomion sisältöä. Vangit-seminen on luonnollisesti mahdollista myös itse kansliatuomiossa, mutta tuomittua voi olla jo tässä vaiheessa vaikea tavoittaa.

Voimassa olevat tuomitun vangitsemista koskevat säännökset siis tekevät mahdolliseksi sen, että useiden vuosienkaan pituisiin vankeusrangaistuksiin tuomittuja henkilöitä ei vangita tuomion perus-

teella silloinkaan, kun vangitseminen ei olisi kohtuutonta. Vangitsemiskäytännössä on myös havaittavissa perusteettomiakin eroja rikoksen laadun mukaan siten, että talousrikoksista pitkiin rangaistuksiin tuomittuja henkilöitä ei vangita niin usein kuin esimerkiksi huumausaine- tai väkivaltarikoksista vastaavanpituisiin rangaistuksiin tuomittuja.

Joissakin tilanteissa tuomitun pakoilu voitaisiin välttää, jos ulosottomies voisi estää tuomittua lähtemästä ulosottovirastosta, kunnes poliisi on saapunut paikalle. Nyt tähän ei ole säädetty valtuuksia.

Myös viranomaisten välisellä nykyistä tiiviimmällä yhteistyöllä kyettäneen ehkäisemään vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttelemistä. Esimerkiksi syyttäjien ja poliisin sekä toisaalta ulosottomiehen ja poliisin välisen tiedonkulun parantamisella voitaneen täytäntöönpanon karttaminen joissakin tapauksissa välttää.

Eräs keino ehkäistäessä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon välttelemistä on tuomitun henkilön passin peruuttaminen. Passilain (642/1986) 9 ja 14 §:n nojalla on mahdollista peruuttaa passi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitulta henkilöltä, joka ei ole rangaistusta suorittanut. Käytännössä tätä mahdollisuutta ei ole kovin yleisesti käytetty. Monilla ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituilla ei tosin ole voimassa olevaa passia.

Täytäntöönpanon karttamisen ehkäisemiseksi olisi perusteltua myös, että jo täytäntöönpanon välttelmisäikeistä epäiltyjen passeja peruutettaisiin. Tämän menettelyn käyttöönotto edellyttää syyttäjien aktiivisuutta. Syyttäjä voisi esitutinnan päättymisestä rangaistuksen täytäntöönpanokelpoiseksi tuloon asti tehdä passin peruuttamista koskevan aloitteen poliisille. Kun tuomio on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, aloite passin peruuttamisessa siirtyisi ulosottomiehen ja poliisin käsiin. Käytännössä passin peruutusasian vireilletulo voitaisiin järjestää niin, että tuomitun etsintäkuulutuksen kirjaava poliisi rutiininomaisesti tekisi aloitteen passin peruuttamisesta.

Oikeusministeriö on toukokuussa 2002 asettanut työryhmän selvittämään, mitä lainsäädäntömuutoksia ja millaisia toimintakäytäntöjen parannuksia tarvittaisiin, jotta muun muassa täytäntöönpanoa välttelevät tuomitut voitaisiin tavoittaa nykyistä tehokkaammin. Tämän vuoksi tässä esityksessä ei käsitellä vankeinhoitolaitoksen ja poliisin välistä tietojenvaihtoa, virka-apukäytäntöä tai toimivallan ja tiedotusvastuun jakautumista.

Voimassa olevien lykkäyssäännösten ongelmana on ensinnäkin se, että täytäntöönpanon lykkäämiskäytäntö vaikuttaa lievemältä kuin mitä RTL:n säännökset edellyttävät. Varsinkaan lyhyemmissä lykkäyksissä noudatetun käytännön ei ole havaittu vaativan korjaamista. Näin ollen RTL:n lykkäyssäännöksiä tulisi hieman väljentää siten, että säännökset vastaisivat lyhytaikaisissa lykkäyksissä hyväksi havaittua käytäntöä. Voidaan olettaa, että vankilaan ilmoittautumispäivän joustava määrittäminen edistää vapaaehtoista laitokseen ilmoittautumista.

Vankeusrangaistuksen suorittamisesta aiheutuu tuomitulle ja hänen läheisilleen väistämättä vaikeuksia. Täytäntöönpanon lykkäystä myönnettäessä selvitetään, voidaanko lykkäyksellä vähentää näitä hankaluuksia. Yleensä on sekä tuomitun että yhteiskunnan edun mukaista, että vankeusrangaistus suoritetaan mahdollisimman pian tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi tulon jälkeen. Kovin pitkäaikaisilla lykkäyksillä ei tosiasiaassa yleensä helpoteta tuomitun elämäntilannetta. Lykkäysjärjestelmän tarkoitus täyttyykin suurimmassa osassa tapauksia enintään puolen vuoden mittaisilla lykkäyksillä. Tämän vuoksi esityksessä ehdotetaan selvästi tiukempaa kynnystä puolta vuotta pidempien kuin enintään puolen vuoden pituisten lykkäysten myöntämiselle.

Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon

Nykyisin lykkäyshakemuksen tekeminen itsessään estää vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon. Käytännössä on ollut tapauksia, joissa tuomittu on hakenut useita kertoja uudestaan lykkäystä, vaikka hänelle ei ole sitä aiemmin myönnetty. Täytäntöönpano on estynyt pelkän lykkäyshakemuksen jättämisen perusteella, minkä vuoksi tuomittu on voinut vältellä täytäntöönpanoa pitkiä aikoja. Välttelemiseen on kyllä voitu puuttua rikosseuraamusviraston rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 1 d §:n 3 momentin 5 kohdan nojalla tekemällä päätöksellä, jonka mukaan kyseisen tuomitun kielteisiä lykkäysratkaisuja ei tarvitse alistaa rikosseuraamusviraston ratkaistaviksi. Tämän tyyppistä välttelyä ei ole näinkään saatu kokonaan estetyksi.

Virka-apu ja kiinniotto-oikeus

Tuomittu saattaa ulosottomiehen luona asioidessaan ilmoittaa, ettei hän aiokaan noudattaa määräystä ilmoittautua vankilassa. Nykyisin ulosottomiehellä ei ole oikeutta voimakeinoin estää tuomittua tällaisessa tilanteessa poistumasta. Jokamiehen kiinniotto-oikeus ei oikeuta pidättelemään tuomitua, jota ei ole etsintäkuulutettu.

Vankilaan toimittamisorganisaatio

Keskeiset organisointikriteerit

Arvioitaessa sitä, mikä organisaatio pystyisi parhaiten huolehtimaan vankilaan toimittamisesta, tulee ottaa huomioon ainakin seuraavat seikat:

- 1) Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon käynnistämisen ja lykkäystoimivallan tulee olla samalla viranomaisella. Näin varmistetaan se, että päätettäessä sekä vankilaan toimittamisesta että lykkäyksistä päätöksentekijöillä on riittävä tieto kaikista täytäntöön pantavina olevista rangaistuksista.
- 2) Tehtäväkokonaisuudesta huolehtivalla organisaatiolla tulee olla laaja toimipaikkaverkosto. Tällä varmistetaan se, että tuomitut voivat hoitaa asiaansa lähellä kotipaikkaansa. Voidaan olettaa, että asioiden hoitamisen helppous edesauttaa tuomitun halukkuutta lähteä itse ilmoittautuen vankilaan. Lähellä tuomittua toimivalla viranomaisella on myös varmemmin käytössä tarvittava tieto tuomitun elämäntilanteesta, mikä voi osaltaan vaikeuttaa myös tuomitun pakoilua. Se, että viranomainen on lähellä asiakkaita, on myös hyvän hallinnon periaatteiden mukaista.
- 3) Muut tehtävät saattavat aiheuttaa jäävyyttä muistuttavia tilanteita. Viranomaisen rooli rikosasian käsittelyn aikaisemmissa vaiheissa saattaa synnyttää täytäntöönpanon käynnistämisen menettelyssä virkamiehen esteellisyyden kannalta ongelmallisia tilanteita.

Miten eri organisaatiot täyttävät organisointikriteerit?

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäysasioissa toimivaltaa nykyisin käytävillä viranomaisilla eli ulosottolaitoksella ja rikosseuraamusvirastolla on asioiden käsittelemiseksi tarvittavat resurssit. Pääsääntöisesti ulosottomiehet tuntevat hyvin tuomitun elämän kokonaistilanteen ja pystyvät arvioimaan, voidaanko lykkäyksellä myös käytännössä vähentää vankeusrangaistuksen suorittamisesta aiheutuvia haittoja. Lisäksi ulosottomiehet voivat tiheän toimipaikkaverkostonsa ansiosta hoitaa täytäntöönpanoasioita tuomitun kanssa kasvotusten.

Muina mahdollisina vankilaan toimittamisviranomaisina voivat tulla kyseeseen poliisi, syyttäjälaitos, vankeinhoitolaitoksen sijoittajayksiköt sekä kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistot.

Poliisilla on kattavin toimintayksikköverkosto. Poliisilla on myös tietoa tuomitun syyllistymisestä tai syyllistymättömyydestä uusiin rikoksiin. Sen sijaan tuomitun elämäntilanteesta muuten poliisilla ei yleensä ole yhtä paljon tietoa kuin ulosottoviranomaisilla. Viimeaikaiset poliisin tehtäviä koskeneet selvitykset ovat päätyneet siihen, että poliisin voimavarat tulee keskittää poliisin perustehtävän eli yleisen järjestyksen ja turvallisuuden hoitamiseen.

Syyttäjälaitoksenkin toimintayksiköiden alueellinen kattavuus on hyvä. Sen sijaan syyttäjälaitoksella ei ole käytettävissään vankilaan toimittamisessa hyödyllistä tietoa tuomitun elämän kokonaistilanteesta. Lisäksi etenkin pienissä yksiköissä syyttäjän toimiessa sekä oikeudenkäynnissä syyttäjänä että tuomittua vankilaan toimittavana viranomaisena tilanne ei olisi esteettömyysnäkökulmasta ongelmaton.

Vankeinhoitolaitoksen sijoittajayksiköt vastaavat vankien lain- ja tarkoituksenmukaisesta sijoittamisesta vankeinhoitolaitoksen eri toimintayksiköihin. Ne paneutuvat tuomitun ja vangin kokonaistilanteeseen, jolloin ne saavat riittävästi tietoa tuomitun elämäntilanteesta. Toiminnan laajennuttua ja vakiinnuttua vankilaan toimittaminen ja lykkäyspäätösten tekeminen saattaisivat luontevasti kuulua yksiköiden tehtäväkenttään. Sijoittajayksikkötoiminta on kuitenkin vasta alkuvaiheessaan. Tällä hetkellä sijoittajayksiköitä on seitsemässä vankilassa, joten tällä organisaatiolla ei ole tarvittavaa alueellista eikä valtakunnallistakaan kattavuutta. Tulevaisuudessakin toimipaikkaverkoston alueellinen kattavuus voi olla ongelma vankilaan toimittamistehtävän kannalta.

Kriminaalihuoltolaitoksen toimintayksikköverkosto on myös suhteellisen kattava, toimistoja on 22. Kriminaalihuoltolaitoksen tehtävänä on panna täytäntöön yhdyskuntaseuraamuksia, missä työssä kertyy tietoa tuomittujen elinoloista.

Muita organisaatioratkaisuun vaikuttavia näkökohtia

Nimismiehet olivat aiemmin itsestään selvä taho hoitamaan vankilaan toimittamista, kun heille kuuluivat sekä poliisin, syyttäjän että ulosottomiehen tehtävät. Nimismiesjärjestelmän tultua kihlakuntauudistuksen yhteydessä pääosin lakkautetuksi vankeusrangaistusten täytäntöönpanotehtävien hoitamispaiikka on arvioitava uudelleen. Pääosa täytäntöönpanotehtävistä oli kuitenkin jo ennen kihlakuntauudistusta kaupunginvoudeilla, joiden tehtäväkenttää kihlakuntauudistus ei muuttanut.

Kun kriminaalihuoltolaitos on 1.8.2001 lähtien ollut viranomainen, perustuslaki ei aseta esteitä vankilaan toimittamisen antamiselle laitoksen tehtäväksi. Kriminaalihuoltolaitoksen tehtäviin ja henkilöstön valmiuksiin vankilaan toimittamisesta huolehtiminen ei kuitenkaan oikein luontevasti sopisi. Laitoksen toiminnan ydin on pitkälti sosiaalityöluonteinen, eikä työ painotu oikeuskysymyksiin tai hallinnollisiin tehtäviin.

Yleinen vankilaan toimittamistehtävien uudelleen organisoimiseen liittyvä kysymys on henkilöstön mitoittaminen uusien tehtävien mukaan. Millään muulla organisaatiolla kuin ulosottolaitoksella ei tällä hetkellä luonnollisestikaan ole henkilöstöä vankilaan toimittamistyöhön. Henkilöstön siirtämisen tehtävien mukana olisi tässä asiassa erityisen ongelmallista siksi, että sekä tehtävät luovuttavassa että useimmissa vastaanottajiksi ajatelluissa organisaatioissa yksiköt ovat enimmäkseen pieniä. Lisäksi vankilaan toimittaminen on vain pieni osa ulosottolaitoksen tämän hetkisestä tehtäväkoko-

naisuudesta. Näistä lähtökohdista seuraa kaksi asiaa. Ensinnäkään ulosottolaitoksen yksiköiden työt eivät vähenisi siirron myötä niin paljon, että työntekijöitä voitaisiin siirtää tehtävien mukana. Vastaanottavissa pienissä yksiköissä ei puolestaan useinkaan ole joko soveliaista tai riittävää työvoimaa uusien tehtävien hoitamiseen. Tämä koskee erityisesti syyttäjälaitosta.

Johtopäätökset organisaatiokysymyksessä

Vankilaan toimittamismenettelyyn tai täytäntöönpanon lykkäämiseen ei liity sellaisia toiminnallisia ongelmia, joiden ratkaiseminen vaatisi toiminnan uudelleen organisoimista. Ulosotto 2000 – toimikunnan ehdotuksessa vankilaan toimittamistehtävien siirtämisestä pois ulosottolaitokselta lähtökohdiana oli, että ulosottolaitoksen tulee keskittyä siviiliprosessuaaliseen täytäntöönpanoon. Ulosottomiehille kuuluu kuitenkin muitakin rikosprosessuaalisia täytäntöönpanotehtäviä, kuten sakkojen perintä, sakon muuntorangaistukseen liittyviä tehtäviä sekä menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtäviä. Vaikka toisaalta voidaan korostaa ulosottomiesten tehtävien siviiliprosessuaalista luonnetta, voidaan myös todeta, että tuomioiden täytäntöönpanoa on yleisemminkin varsin laajasti uskottu ulosottomiehille. Luonteensa puolesta ulosottolaitos soveltuu myös rikosoikeudellisten täytäntöönpanotehtävien suorittajaksi. Ulosottomiehet toimivat nykyisin vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävissä, joten organisaatio on valmis.

Mikään vaihtoehtoisista organisaatioista ei ole osoittautunut ainakaan vielä tällä hetkellä soveliaammaksi hoitamaan vankilaan toimittamis- ja lykkäystehtäviä kuin ulosottolaitos. Huomioon on vielä otettava huomattavat henkilöstön kohdentamiseen liittyvät vaikeudet sekä ulosottolaitoksessa että vastaanottavassa organisaatiossa, jos tehtävät siirrettäisiin. Siirrosta itsestään aiheutuisi myös sekä kustannuksia että ainakin alkuvaiheessa käytännön vaikeuksia. Vankilaan toimittamistehtävistä nykyisin huolehtiva ulosottolaitos on valmis jatkamaan tehtävän hoitamista. Sen sijaan muut edellä kaavailut tehtävän mahdolliset hoitajat eivät ole halukkaita ottamaan vastaan tätä tehtävää. Organisaatioiden omille toiveille ei voida organisointikysymyksestä päätettäessä antaa ratkaisevaa merkitystä. Toiveet ovat kuitenkin huomioon otettava realiteetti. Näillä perusteilla voidaan todeta, että vankilaan toimittamis- ja lykkäystehtäviä ei ole perusteltua siirtää ulosottolaitokselta millekään toiselle organisaatiolle.

Tuomiota pakoilevan tai vaikeasti tavoitettavan tuomitun vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa poliisi antaa vastaisuudessa virka-apua kuten nykyisinkin. Jos tuomittu on etsintäkuulutettu, kyse on poliisin omasta tehtävästä, ei virka-avun antamisesta.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon käynnistäminen

Yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon aloittamiseen liittyvät tehtävät säilytettäisiin edelleen ulosottolaitoksella. Ulosottolaitos huolehtii esityksen mukaan myös vankeusrangaistusten täytäntöönpanotavaksi toimittamisesta. Keskittäminen olisi tarkoituksenmukaista, koska useilla tuomituilla yhdyskuntapalvelun ja vankeuden täytäntöönpano lomittuvat siten, että tuomitun suorittaessa toista rangaistuslajia myös toinen tulee täytäntöönpanotavaksi. Lisäksi eräissä tapauksissa yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanoon liittyy etsintäkuulutustoimenpiteitä. Yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanon käynnistämistehtävän säilyttämistä ulosottolaitoksella puoltaa myös se, että ulosottomiehet huolehtivat myös sakkorangaistusten pakkotäytäntöönpanosta. Lisäperusteena tällekin ehdotukselle on kriminaalihuoltolaitoksen työn ja henkilöstön osaamisen painottuminen enemmän sosiaaliluonteisiin kuin oikeudellisiin ja hallinnollisiin tehtäviin.

Sen sijaan kokeiluna käynnissä olevan nuorisorangaistuksen vastaavia tehtäviä hoitaisi edelleen kriminaalihoitolaitos. Nuorisorangaistuksen täytäntöönpano edellyttää sen luonteista valmistelua, että siihen voidaan luontevasti liittää myös täytäntöönpanon käynnistämistoimet. Lisäksi nuorisorangaistukseen tuomittujen nuorten elämäntilanteen vuoksi on järkevää, että täytäntöönpanon toteuttaminen keskitetään nuorelle jo tutuiksi tulleille viranomaisille. Näitä rangaistuksia tulee myös täytäntöön pantavaksi varsin vähän. Pääosa näistä perusteluista soveltuu myös kaavaillun sopimushoitorangaistuksen täytäntöönpanon käynnistämiseen.

Alistusmenettely ja muutoksenhaku

Rikosseuraamusvirastolla on lykkäystoimivaltaa kolmenlaisissa asioissa. Lykkäyksen myöntäminen terveydellisillä perusteilla ja vuotta pidemmän lykkäyksen myöntäminen kuuluvat viraston yksinomaiseen toimivaltaan. Lisäksi ulosottoviranomaisten kielteiset lykkäyspäätökset alistetaan rikosseuraamusvirastolle.

Rikosseuraamusviraston toimivalta haettaessa lykkäystä muilla kuin terveydellisillä syillä ei ole enää perusteltu, koska virastossa ei tunneta tuomitun tosiasiallisia oloja. Sen sijaan rikosseuraamusvirastolla on terveydellisin syin haettujen lykkäysten ratkaisemisessa tarvittava lääketieteellinen asiantuntemus ja tieto siitä, mitkä ovat vankilan mahdollisuudet järjestää tuomitun tarvitsema hoito.

Muilla kuin terveydellisillä syillä haettuihin lykkäyksiin liittyvä alistusmenettely hidastaa täytäntöönpanoon ryhtymistä tapauksissa, joissa tuomitun tilanteen ilmeisesti parhaiten tunteva ulosottoviranomainen on todennut, ettei lykkäysperusteita ole olemassa. Ulosottoviranomaisten noudattama lykkäysten epäämiskäytäntöä voidaan pitää onnistuneena sillä perusteella, että alistetuista ulosottoviranomaisten päätöksistä on vuosittain muutettu keskimäärin vain yksi. Alistusmenettely ei siis ole osoittautunut tuomitun oikeusturvan kannalta tarpeelliseksi.

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lykkäyspäätöstä on pidettävä perustuslain 21 §:n 1 momentissa tarkoitettuna päätöksenä. Alistusmenettely ei täytä muutoksenhakuoikeudelle asetettavia vaatimuksia.

Vankeuslakiin ehdotetaan yleistä säännöstä vankien muutoksenhakuoikeudesta. Myös oikeudesta hakea muutosta lykkäyspäätökseen voidaan säätää samassa yhteydessä. Tämän vuoksi tässä esityksessä ei erikseen ehdoteta muutoksenhakuoikeuden sääntelemistä. Tulevassa muutoksenhakujärjestelmässä tulisi huolehtia siitä, että muutoksen hakemiseen itsessään sisältyvä tosiasiallinen täytäntöönpanoa lykkäävä vaikutus olisi niin lyhyt kuin mahdollista. Asia voitaisiin järjestää niin, että muutoksenhakuelin heti hakemuksen saatuaan kiireellisesti päättäisi siitä, onko hakemuksen perusteella syytä antaa täytäntöönpanokiello.

2. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Esityksen tavoitteena on kehittää vankeusrangaistukseen tuomitun vankilaan toimittamisjärjestelmää ja siihen liittyvää täytäntöönpanon lykkäämisen päätöksentekoa. Lisäksi tavoitteena on torjua vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon tarkoituksellista välttelemistä.

Tuomitun vangitseminen estää täytäntöönpanon välttämisen. Tietoista ja suunnitelmallista välttelmistä on kuitenkin esiintynyt lähinnä pitkien vankeusrangaistusten täytäntöönpanossa. Tuomitun vangitsemissäännöksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että yli kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen tuomittu tulisi pääsäännön mukaisesti vangita, vaikkei suoranaista pakenemisen tai täytäntöönpanon karttamisen taikka rikollisen toiminnan jatkamisen vaaraa olisi osoitettu. Vähintään kahden mutta alle kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen tuomittu olisi pääsäännön mukaan vangittava, jos on syytä epäillä, että tämä lähtee pakoon tai muuten karttaa täytäntöönpanoa. Voimassa olevan lain mukaan vangitseminen on mahdollista, mutta siihen ei ole velvollisuutta. Kahta vuotta lyhyemmissä tuomioissa vangitsemisedellytykset säilytettäisiin nykyisinä. Myös pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:n mukainen kohtuuttoman vangitsemisen kielto säilyisi nykyisellään. Se rajoittaisi myös ehdotettujen uusien vangitsemissäännösten soveltamista.

Täytäntöönpanon välttelämisen ehkäisemiseksi ehdotetaan myös vankeuslakiin lisättäväksi säännös, jonka mukaan ulosottomiehellä olisi oikeus pidätellä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittua henkilöä poliisin paikalle saapumiseen asti. Voimakeinojen käytössä tulisi noudattaa suhteellisuusperiaatetta.

Tuomitun aikaansaamaa viivyttelyä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa vähentäisi edelleen se, että vain kutakin tuomiota koskeva ensimmäinen lykkäyshakemus estäisi sen välittömän täytäntöönpanon.

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämisen edellytyksiä ehdotetaan muutettaviksi siten, että säännökset nykyistä paremmin vastaisivat tarkoituksenmukaiseksi todettua käytäntöä. Tämä merkitsee sitä, että enintään puolen vuoden mittaisen lykkäyksen myöntämisen edellytykset hieman lievenisivät. Puolta vuotta pidemmät lykkäykset säädettäisiin poikkeuksellisia syitä edellyttäviksi. Lykkäysperusteet toisaalta tiukentuisivat siinä, että lykkäyksen tulisi käytännössä vähentää viipymättä tapahtuvan täytäntöönpanon aiheuttamia menetyksiä ja vaikeuksia. Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon lykkäämistä koskevaa päätöksentekoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että kaikki muilla kuin terveydellisillä syillä tehty lykkäyshakemukset käsittelee ulosottomies. Lykkäyshakemusten alistamisesta rikosseuraamusvirastolle luovuttaisiin. Lykkäyssäännöksiin ehdotetuilla muutoksilla ei uskota olevan vaikutuksia täytäntöönpanon välttelämiseen.

Käytännön toimenpiteenä esityksessä ehdotetaan, että valtakunnansyyttäjänvirasto ottaisi passin peruuttamiskysymyksen esiin syyttäjien koulutuksessa tai ohjeistuksessa ja että etsintäkuulutuksia kirjaavat poliisit ohjeistettaisiin passin peruuttamisaloitteen tekemiseen.

3. Esityksen vaikutukset

3.1. Taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset

Esityksellä ei ole merkittäviä taloudellisia eikä organisatorisia vaikutuksia.

Alistusmenettelystä luopuminen vähentää jonkin verran rikosseuraamusviraston työmäärää. Toisaalta tuomitun muutoksenhakuoikeus lykkäyspäätöksistä lisäisi viraston töitä, jos muutoksenhakuoikeus toteutettaisiin perustamalla ensimmäiseksi muutoksenhakuasteeksi rikosseuraamusvirastoon erillinen muutoksenhakulautakunta. Muutoksenhaun yleisyyteen vaikuttaa se, missä määrin hakemuksen tekeminen itsessään estää täytäntöönpanon.

Esityksessä ehdotetut vangitsemisedellytysten muutokset lisääisivät vangitsemisiä. Lukumääriä on vaikea arvioida, kun tuomittujen vangitsemisestä ei ole tilastoitu. Vangitsemisten lisääntyminen kasvattaisi tutkintavankien määrää. Vankilukuun muutos vaikuttaisi kuitenkin vain väliaikaisesti, koska tutkintavankeusaika vähennetään suoritettavasta vankeusrangaistuksesta..

Vangitsemisten lisääntyminen lyhentäisi joidenkin yksittäisten rikosasioiden asioiden käsittelyaikoja hovioikeuksissa. Syynä tähän on, että vangitut vastaajat ovat tavoitettavissa, eikä pääkäsittelyjä tällöin tarvitse lykätä vastaajan poissaolon vuoksi. Tältä osin käsittelyaikojen lyhentymisen vähentäisi myös kokonaistyömäärää. Vangittujen asiat on lisäksi käsiteltävä hovioikeudessa kiireellisinä.

3.2. Vaikutukset rikollisuuteen

Vangitsemiskäytännön tiukentamisen ei ole syytä odottaa vaikuttavan merkittävästi rikosten määrään. Ehdotetuilla muutoksilla lykkäyskäytäntöön ei myöskään odoteta olevan rikollisuusvaikutuksia.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Pakkokeinolaki

1 luvun 26 §. Tuomitun vangitseminen. Pakkokeinolain 1 luvun 26 §:ään esitetään lisättäväksi uusi 1 momentti. Momentin 1 kohdan mukaan tuomioistuimen tulisi vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna henkilö, joka tuomitaan vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen. Tuomioistuimen harkinnassa olisi vain se, olisiko vangitseminen pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:ssä tarkoitetulla tavalla kohtuutonta.

Ehdotetun 1 momentin 2 kohdan mukaan vähintään kahden vuoden pituiseen mutta kolmea vuotta lyhyempään vankeusrangaistukseen tuomittu olisi vangittava, jos on syytä epäillä, että tämä lähtee pakoon tai muutoin karttaa täytäntöönpanoa. Pakoilu- ja karttamisvaaralle asetettaisiin matalampi näyttövaatimus, ”on syytä epäillä”, kuin voimassa olevan lain 1 momentin 2 kohdassa. Pakoilu- tai karttamisalttiutta arvioitaessa merkittäviä seikkoja olisivat esimerkiksi tuomitun siteet Suomeen tai ulkomaille, erityisesti tuomitun mahdollinen ulkomailta asuminen, sekä hänen tavoittamisensa oikeudenkäynnin kuluessa ja aikaisempi pakoileminen tai karttaminen. Myös 2 kohdan mukaan vangitseminen olisi lähtökohtaisesti pakollista, jos lainkohdassa tarkoitettu pakoilu- tai karttamisvaara on olemassa. Tuomittua ei kuitenkaan vangittaisi pakoilu- tai karttamisepäilyn perusteella, jos tapaukseen soveltuisi pakkokeinolain 1 luvun 26 a §:n kohtuuttoman vangitsemisen kielto.

Pakkokeinolain voimassa olevan 1 luvun 26 §:n 1 momentista tulisi uuden pykälän 2 momentti. Samalla momentin 1 kohtaan tehtäisiin ehdotetun vangitsemisperusteiden muutoksen seurauksena rajaus, jonka mukaan 1 kohdassa tarkoitettu harkinnanvarainen vangitseminen olisi mahdollista, jos tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta mutta vähemmän kuin kolme vuotta vankeutta. Muilta osin momentti säilytettäisiin nykyisensä.

Pakkokeinolain 1 luvun 26 §:n nykyinen 2 momentti siirtyisi sellaisenaan pykälän 3 momentiksi.

1.2. Vankeuslaki

2 §. *Virka-apu ja kiinniotto-oikeus.* Poliisilain 40 §:n 1 momentin mukaan poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Ehdotetun säännöksen mukaan ulosottomiehellä olisi oikeus saada poliisilta virka-apua vankeusrangaistuksen täytäntöönpanotehtävän suorittamiseksi. Tyypillisesti virka-apua tarvitaan silloin, kun käy ilmi, ettei vankilaan passitettava aio vapaaehtoisesti mennä laitokseen. Tällöin poliisi antaisi ehdotetun 2 §:n mukaista virka-apua viemällä tuomitun vankilaan.

Ehdotetussa 2 momentissa ulosottomiehelle itselleen annettaisiin oikeus ottaa kiinni tuomittu, joka pakoilee tai karttaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Kiinniotto-oikeus olisi luonteeltaan sama kuin jokamiehen kiinniotto-oikeus pakkokeinolain 1 luvun 1 §:ssä. Myös velvollisuus luovuttaa kiinni otettu viipymättä poliisille koskisi ulosottomiestä.

Käytännössä kiinniotto-oikeutta käytettäisiin varsin harvoin. Kyseeseen voisi tulla tilanne, jossa vaikeasti tavoitettava tuomittu on saapunut ulosottovirastoon keskustelemaan rangaistuksensa täytäntöönpanosta, mutta ilmoittaakin poistuvansa paikalta esimerkiksi sen jälkeen, kun ulosottomies on evännyt häneltä lykkäyksen. Tarvetta kiinniotto-oikeuden käyttämiseen ei ilmene kovin usein. Kiinniotto-oikeuden käyttämiseen olisi suhtauduttava pidättyvästi, koska ulosottovirkamiehillä ei yleensä ole koulutusta voimakeinojen käyttöön. Vaaratilanteiden syntymistä tulisi välttää.

3 §. *Täytäntöönpanon lykkääminen terveydellisistä syistä.* Ehdotettua 3 §:ää vastaava säännös on nykyisin rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 1 b §:n 1 momentissa.

Vankeinhoitolaitoksella on hyvät mahdollisuudet järjestää vankien tarvitsema terveyden- ja sairaanhoito. Perusterveydenhuoltoa varten jokaisessa vankilassa on vähintään yksi kokopäivätoiminen sairaanhoitaja ja vähintään osa-aikainen lääkäri, jonka vastaanotto on 1–3 kertaa viikossa. Kiireellisissä tapauksissa ja tarvittaessa erikoislääkäritason hoitoa turvaututaan pääsääntöisesti julkisen terveydenhuollon tai yksityislääkäreiden palveluihin. Vankeinhoitolaitoksen omaan terveydenhuolto-organisaatioon kuuluu perusterveydenhuollon yksikön lisäksi kaksi psykiatrista hoitoa antavaa sairaalayksikköä sekä yksi yleis- ja päihdesairauksien hoitoon keskittynyt sairaalayksikkö. Vankien päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia hoidetaan vankeinhoitolaitoksessa paitsi sairaalayksikössä, myös järjestämällä erilaisia tavoitteellisia päihdehuollollisia toimintaohjelmia useissa vankiloissa.

Hyvistä terveydenhuollollisista valmiuksistaan huolimatta vankeinhoitolaitos ei pysty kaikissa tapauksissa järjestämään potilaan sairauden edellyttämiä terveydenhuoltopalveluita. On myös tilanteita, joissa vankeinhoitolaitos periaatteessa pystyisi esimerkiksi tuomitun ulkopuoliseen sairaalaan toimittamisella järjestämään tarvittavan sairaanhoidon, mutta nämä järjestelyt olisivat huomattavan hankalia. Tällaisissa tapauksissa hoidon järjestämisen saattaa vaatia, että potilasta vartioidaan sairaalassa tai että hänet kuljetetaan pitkän matkan päähän sijoitusvankilasta. Näissä tilanteissa ei olisi yksityisen eikä yleisen edun mukaista aloittaa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa, jos mainitut hankaluudet voitaisiin välttää lykkäämällä täytäntöönpanon aloittamisajankohtaa.

Säännöksessä ei mainittaisi erikseen mitään vakavan sairauden lajia, jonka perusteella lykkäystä tulisi myöntää, vaan lykkäystä tulisi myöntää yleensä kaikkien sellaisten vakavien sairauksien takia, joiden hoito vaarantuisi tai aiheuttaisi huomattavia vaikeuksia vankeusrangaistuksen täytäntöönpano-

non aikana. Näihin sairauksiin voisivat kuulua somaattisten sairauksien ohella muun muassa mielisairaudet ja päihdesairaudet.

Jos tuomitun hoidon todettaisiin vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana vaarantuvan tai aiheuttavan huomattavia vaikeuksia, lykkäystä olisi myönnettävä.

Nykyinen asiaa koskeva säännös edellyttää lykkäystä myönnettävän niin pitkäksi ajaksi, että tuomittu on toipunut. Käytännössä näin ei kuitenkaan voida menetellä, koska useasta vakavasta sairaudesta tai vakavasta vammasta ei ole mahdollista toipua täysin. Lisäksi vankeinhoitolaitoksella on valmiudet hoitaa vähemmän vakavia sairauksia ja vammoja, joten sairaus tai vamma sinänsä ei useinkaan ole täytäntöönpanon este. Terveydellisistä syistä myönnettävien lykkäysten päättymisajankohdaksi ehdotetaan sitä ajankohtaa, jolloin tuomitun terveydentilasta aiheutuvia esteitä täytäntöönpanon aloittamiselle ei enää ole.

Tuomitun terveydentilaan ja hänen hoitonsa järjestämiseen liittyvien lykkäyshakemusten käsittely ja ratkaiseminen eivät ole käytännössä aiheuttaneet ongelmia.

Ehdotettu 2 momentti vastaa nykyistä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 1 b §:n 4 momenttia. Tällä perusteella lykkäyksen myöntäminen olisi harkinnanvaraista. Lykkäystä ei myönnettäisi vastoin tuomitun tahtoa. Käytännössä on ollut tapauksia, joissa raskaana oleva tuomittu on nimenomaisesti halunnut synnyttää vankeusrangaistuksen suorittamisen aikana, koska synnytyksen jälkeen vankilassa sekä äidille että lapselle annettava hoito on korkeatasoista. Riittävän aikaisin ennen synnytystä vanki siirretään aina ulkopuoliseen sairaalaan. Tätä koskeva säännös on nykyisin vankeinhoitoasetuksen (878/1995) 42 §:n 3 momentissa.

Ehdotettu 3 momentti vastaa nykyistä rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 1 b §:n 1 momentin viimeistä virkettä. Kun tuomittu jo on rangaistuslaitoksessa tai täytäntöönpanon alettua laitoksen ulkopuolella hoidettavana silloin, kun toisen rangaistuksen täytäntöönpano voisi alkaa, täytäntöönpanon lykkääminen ei olisi mielekäästä.

4 §. *Täytäntöönpanon lykkääminen muista kuin terveydellisistä syistä.* Vankeusrangaistuksen täytäntöönpano aiheuttaa tuomitulle pääsääntöisesti menetyksiä ja vaikeuksia. Joissakin tapauksissa välittömän täytäntöönpanon aiheuttamia menetyksiä tai vaikeuksia voidaan vähentää lyhytaikaisella täytäntöönpanon lykkäämisellä. Täytäntöönpanon lykkääminen olisi kuitenkin poikkeuksellista ja pääsääntönä 4 §:n soveltamisessa olisi edelleen vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon viivytyksettä.

Lykkäyksen myöntämisessä korostettaisiin nykyistä enemmän lykkäyshakemuksen ratkaisijan harkintavaltaa: lykkäyedellytysten täytyessä hän voisi lykätä täytäntöönpanoa, mutta velvollisuutta siihen ei esityksen mukaan enää olisi. Lykkäyksen myöntämistä harkittaessa punninnan paino ei olisi enää välittömästä täytäntöönpanosta tuomitulle tai erälle muille tahoille syntyvien menetysten tai vaikeuksien arvioimisessa, vaan lykkäyksen tosiasiallisissa mahdollisuuksissa olennaisesti vähentää näitä menetyksiä tai vaikeuksia. Näin ollen välittömästä täytäntöönpanosta tuomitulle aiheutuvista menetyksistä tai vaikeuksista huolimatta hänelle ei tulisi myöntää lykkäystä, jos lykkäyksellä ei pystyttäisi hänen tilannettaan olennaisesti helpottamaan. Esimerkiksi se, että tuomittu menettäisi työpaikkansa vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon vuoksi olisi menetys, jota ei pystyttäisi lykkäyksellä vähentämään. Sen sijaan jos tuomitulla on esimerkiksi jokin velka maksettavanaan ja tuomitun aikaisempien maksusuoritusten perusteella on pääteltävissä, että hän kykenisi maksamaan velan muutamassa kuukaudessa suunnitelman mukaisesti, lykkäyksellä voisi olla 4 §:ssä tarkoitettu menetystä olennaisesti vähentävä vaikutus.

Lykkäyksen myöntämisellä voitaisiin vähentää menetyksiä tai vaikeuksia, joita välitön täytäntöönpano aiheuttaisi paitsi tuomitulle itselleen, myös hänelle erityisen läheiselle henkilölle, tuomitun työnantajalle taikka muulle taholle, jolle tuomitun työsuoritus on erityisen tarpeellinen. Tuomitulle erityisen läheinen henkilö olisi esimerkiksi hänen puolisonsa, lapsensa tai vanhempansa. Esimerkiksi puolison vakava sairaus, josta hän on parantumassa, voisi olla säännöksessä tarkoitettu lykkäysperuste. Välittömästä täytäntöönpanosta tuomitun työnantajalle aiheutuvia menetyksiä tai vaikeuksia voitaisiin olennaisesti vähentää esimerkiksi tilanteessa, jossa työnantajan tulee saada tietty tilaus valmiiksi, ja tuomitulla on työn suorittamisessa keskeinen merkitys. Jollekin muulle taholle voisi aiheutua tuomion välittömästä täytäntöönpanosta menetyksiä tai vaikeuksia esimerkiksi tilanteessa, jossa yleishyödyllisen yhdistyksen jonkin hankkeen loppuun saattaminen olisi riippuvainen yhdistyksessä vapaaehtoisena toimivan tuomitun työpanoksesta. Lykättäessä täytäntöönpanoa tuomitun työsuoritukseen liittyvin perustein kyseessä tulee olla laillinen työ.

Viime vuosina ovat lisääntyneet lykkäyshakemukset, joissa vedotaan yhdyskuntapalvelun suorittamiseen. Keskenäisen yhdyskuntapalvelun suorittaminen voi olla lykkäysperuste, jos yhdyskuntapalvelua suorittava tuomittu ei ole yhdyskuntapalvelurangaistukseen tuomitsemisensa jälkeen syylistynyt uusiin rikoksiin sillä tavoin, että välitöntä täytäntöönpanoa voitaisiin pitää perusteltuna. Lisäksi keskeinen seikka lykkäyksen myöntämisestä harkittaessa on yhdyskuntapalvelun jäljellä olevaa pituus. Jos yhdyskuntapalvelua on paljon suorittamatta, lykkäyksen myöntäminen ei useinkaan olisi tarkoituksenmukaista. Tuomitun hakiessa lykkäystä keskenäiseen yhdyskuntapalveluun vedoten ulosottomiehen tulee olla yhteydessä yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta huolehtivan kriminaalihuoltolaitoksen aluetoimistoon, jotta voidaan selvittää lykkäyksen tarpeellisuus ja tarkoituksenmukaisuus kyseisessä yksittäistapauksessa.

Lykkäystä voitaisiin myöntää paitsi tuomitun tekemästä hakemuksesta, myös hänen suostumuksellaan. Viimeksi mainitusta tilanteesta olisi kyse esimerkiksi silloin, kun koulua käyvä tuomittu itse ei pidä tarpeellisena lykkäyksen hakemista, mutta hänen vanhempansa pitävät lykkäystä välttämättömänä, jotta tuomittu voisi käydä koulunsa loppuun. Lykkäyshakemukselle ei asetettaisi tiettyjä muotovaatimuksia. Lähtökohtana kuitenkin olisi, että hakemus olisi kirjallinen ja siitä tulisi käydä ilmi lykkäyksen hakija, tuomio, johon lykkäystä haetaan, lykkäyshakemuksen perusteet sekä miten pitkäksi ajaksi lykkäystä haetaan.

5 §. *Lykkäyksen myöntäjä.* Terveydellisellä perusteella haettavat lykkäykset ehdotetaan ratkaistaviksi edelleen keskitetysti rikosseuraamusvirastossa, jossa on tarvittava terveydenhuollon asiantuntemus. Tuomitun terveydentilan ja hoidon järjestämismahdollisuuksien toteamisessa meneteltäisiin kuten nykyisinkin on käytäntönä: pääsääntönä olisi, että vankeinhoitolaitoksen ylilääkäri antaisi lausuntonsa asiasta ja asian ratkaisisi rikosseuraamusviraston työjärjestyksen mukainen virkamies.

Ehdotetun säännöksen mukaan ulosottomies voisi myöntää lykkäystä pääsääntöisesti enintään puoleksi vuodeksi. Puolen vuoden määräaika laskettaisiin siitä, kun täytäntöönpanokirja on saapunut ulosottomiehelle. Kertalykkäyksen lyhentämisellä on tarkoitus korostaa sitä, että vankeusrangaistuksen välitön täytäntöönpano on pääsääntö ja lykkäys poikkeus. Eräissä poikkeuksellisissa tapauksissa ulosottomies voisi myöntää lykkäystä uudeksi, enintään puolen vuoden mittaiseksi ajanjaksoksi. Tapauksissa edellytettäisiin paitsi lykkäysperusteen poikkeuksellisuutta, myös sitä, että lykkäysperusteen olemassaolon pituus on lykkäystä myönnettäessä tiedossa. Tällaisia syitä voisivat olla asevelvollisuuden suorittaminen loppuun tai keskenäisten opintojen loppuun saattaminen. Opiskeluperusteista lykkäystä harkittaessa tulisi kuitenkin lykkäyksen vaihtoehtona selvittää, voisiko tuomittu opiskella rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain 3 luvun 8 §:n nojalla rangaistuslaitoksesta käsin niin kutsutulla opintoluvalla täytäntöönpanon kuluessa. Jos ensimmäistä lykkäyshake-

musta käsiteltäessä tiedetään, että tuomitun tarvitsema lykkäys esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvin syin on pidempi kuin puoli vuotta, ulosottomiehen tulisi selvittää tuomitulle tämän edellytykset saada lykkäystä vielä puolen vuoden kuluttua. Jatkolykkäyksen myöntäminen edellyttää, että tuomittu on jo myönnetyn lykkäyksen aikana toiminut lykkäyksen perusteena olleen syyn edellyttämällä tavalla, esimerkiksi opiskellut siten kuin lykkäystä hakiessaan ilmoitti opiskelevansa.

6 §. *Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon.* Ehdotetun 6 §:n mukaan vain ensimmäisellä lykkäyshakemuksella olisi suora rangaistuksen täytäntöönpanon estävä vaikutus. Muita lykkäyshakemuksia käsitellessään toimivaltainen lykkäysasian ratkaisija päättäisi, estääkö hakemus täytäntöönpanon. Jos uusi hakemus tehdään heikoin perustein, ja tavoitteena näyttää olevan aiheettomasti viivyttää täytäntöönpanoa, hakemuksen tekemisen ei tulisi antaa estää täytäntöönpanoa. Uudelle hakemukselle voitaisiin antaa täytäntöönpanon estävä vaikutus vain silloin, kun hakemuksen perusteet ovat uusia ja vaikuttavat varteenotettavilta.

2. Voimaantulo

Ehdotetut säännökset on tarkoitus sisällyttää koko vankeuslain käsittävään hallituksen esitykseen, ja myös pakkokeinolakiin ehdotetut säännökset tulisivat voimaan samaan aikaan vankeuslain kanssa.

LAKIEHDOTUKSET

1.

Laki pakkokeinolain muuttamisesta

1 luku

26 §

Tuomitun vangitseminen

Tuomioistuimen on määrättävä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos:

- 1) tuomittu rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta; tai
- 2) tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta, mutta vähemmän kuin kolme vuotta vankeutta, ja on syytä epäillä, että tuomittu lähtee pakoon tai muuten karttaa täytäntöönpanoa.

Tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos:

- 1) tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta mutta vähemmän kuin kolme vuotta vankeutta;
- 2) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi mutta vähintään yksi vuotta vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu:
 - a) lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai

- b) jatkaa rikollista toimintaa;
- 3) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuosi vankeutta ja:
 - a) tuomitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai
 - b) hänet on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Päätös tuomitun vangitsemisesta on voimassa siihen asti, kun rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuimien toisin päättää.

2.

Vankeuslaki

2 luku

Täytäntöönpanon aloittaminen

2 §

Virka-apu ja kiinniotto-oikeus

Ulosottomies voi ottaa kiinni sen, joka välttelee vankeusrangaistuksensa täytäntöönpanoa. Kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

Ulosottomiehellä on oikeus täytäntöönpanotehtävänsä suorittamiseksi saada poliisilta virka-apua.

3 §

Täytäntöönpanon lykkäminen terveydellisistä syistä

Jos vankeusrangaistukseen tai muuntorangaistukseen tuomitun vakavan sairauden tai vaikean vamman hoito vaarantuisi rangaistuslaitokseen toimittamisesta tai jos hänen hoitamisensa rangaistuksen täytäntöönpanon aikana aiheuttaisi huomattavia vaikeuksia, täytäntöönpanon aloittamista on lykättävä, kunnes tuomitun terveydentilasta aiheutuvia esteitä täytäntöönpanon aloittamiselle ei enää ole.

Tuomitulle, joka on raskaana, voidaan myöntää lykkäystä täytäntöönpanoon, kunnes hän on toipunut synnytyksestä.

Jos tuomittu jo on rangaistuslaitoksessa tai vankeinhoitoviranomaisten päätöksellä laitoksen ulkopuolella hoidettavana, kun täytäntöönpano voisi alkaa, rangaistus saadaan panna täytäntöön.

4 §

Täytäntöönpanon lykkäminen muista kuin terveydellisistä syistä

Tuomitulle voidaan hakemuksesta tai hänen suostumuksellaan myöntää lykkäystä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon, jos lykkäyksellä voitaisiin olennaisesti vähentää viipymättä tapahtuvan täytäntöönpanon aiheuttamia menetyksiä tai vaikeuksia tuomitulle tai hänelle erityisen läheiselle henkilölle taikka tuomitun työnantajalle tai jollekin muulle taholle, jolle tuomitun työsuoritus on erityisen tarpeellinen.

5 §

Lykkäyksen myöntäjä

Rikosseuraamusvirasto myöntää lykkäyksen terveydellisillä perusteilla tai raskauden vuoksi.

Muilla perusteilla lykkäyksen myöntää ulosottomies. Lykkäys voi kestää enintään kuusi kuukautta. Uusi lykkäys voidaan myöntää vain poikkeuksellisesti ja perusteella, jonka voimassa olon päättymisaika on tiedossa.

6 §

Lykkäyshakemuksen vaikutus täytäntöönpanoon

Ensimmäisen lykkäyshakemuksen tekeminen lykkää vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa, kunnes hakemuksen johdosta on tehty päätös. Täytäntöönpanoviranomainen ratkaisee, onko samaa rangaistusta koskevalla uudella hakemuksella tällainen vaikutus.